

Gairės „Valstybinė bibliografija skaitmeniniame amžiuje: patarimai ir naujos kryptys“*

Maja ŽUMER

Liubianos universitetas, Slovėnija, el. p. maja.zumer@ff.uni-lj.si

Po keletą metų trukusio aptarimo ir susirašinėjimo Valstybinės bibliografijos skaitmeniniame amžiuje darbo grupė parengė naujas gaires. Jos neseniai paskelbtos. Dokumente apžvelgiami su atranka, katalogavimu ir organizaciniais aspektais susiję iššūkiai, su kuriais susiduria valstybinės bibliografijos tarnybos. Atsižvelgiant į tai, kad bibliografinė apskaita įvairiose šalyse labai skiriasi, dokumentas nėra nurodomojo pobūdžio, jame tik pateikiami galimi pasirinkimo variantai, iliustruoti pavyzdžiais. Darbo grupė nori paskatinti valstybinės bibliografijos tarnybas įvertinti gaires ir pateikti atsiliepimus IFLA Bibliografijos sekcijai.

Reikšminiai žodžiai: valstybinė bibliografija; bibliografinė apskaita.

Prasidėjus naujam šimtmečiui, Bibliografijos sekcija inicijavo diskusiją dviem svarbiomis temomis: kaip paskatinti ir remti valstybinės bibliografijos steigimą tose šalyse, kuriose ji nėra rengiama, ir kaip padėti valstybinės bibliografijos tarnyboms pasitikti skaitmeninio amžiaus iššūkius. Iš pradžių buvo ketinama parengti du gairių rinkinius: viename jų būtų kalbama apie tai, kaip pradėti rengti bibliografiją, o kitame patariama, kaip traktuoti elektroninius dokumentus, ir pateikiamas valstybinės bibliografijos elektroninės versijos projektas. Gana greitai tapo aišku, kad nors šių dviejų rinkinių auditorija atrodo esanti labai skirtinga, juose abiejuose nagrinėjama nemaža tų pačių temų. Todėl buvo nuspręsta sujungti abi iniciatyvas ir šią veiklą pavesti Valstybinės bibliografijos skaitmeniniame amžiuje darbo grupei.

Darbo grupė buvo įpareigota:

- parengti gaires, kurios padėtų valstybinės bibliografijos tarnyboms steigti arba tobulinti bibliografinės paslaugas;
- parengti bibliografijos publikavimo elektronine forma gaires;
- parengti elektroninių išteklių registravimo ir pateikimo valstybinėje bibliografijoje gaires.

Grupei tęsiant savo veiklą, šios dvi iš pirmo žvilgsnio skirtingos veiklos kryptys susipynė. Žiniatinklio nulemtos permainos, naujos leidybos formos ir staigus elektroninių priemonių proveržis verčia suabejoti daugeliu prielaidų,

kuriomis grindžiama valstybinė bibliografija.

Iš pradžių darbo grupė išanalizavo valstybinės bibliografijos vartotojų ir vartojimo kontekstus. Ši analizė peržengė akivaizdaus konteksto – bibliotekinių ir bibliotekų vartotojų – ribas. Buvo identifikuotos kitos valstybinės bibliografijos vartojimo sritys ir kitos vartotojų grupės, tokios kaip leidėjai, knygų prekybininkai, finansinės organizacijos, teisių valdymo sritis. Be to, būtina nepamiršti, kad prieiga prie elektroninės valstybinės bibliografijos suteikiama automatinio surinkimo įrangai ir kad ji yra decentralizuotos paieškos objektas.

Dokumentas sudarytas iš palyginti mažai susijusių skyrių, kurių kiekvienas skirtas atskirai temai. Tačiau leidinys buvo sumanytas kaip vieninga visuma, todėl skaityti jį galima dvejopai: visus iš eilės arba tik pavienius skyrius, kuriuos toliau apžvelgsime.

Istorija ir kontekstas. Nagrinėjama valstybinės bibliografijos plėtra, ypatingas dėmesys skiriamas visoms tarptautinėms rekomendacijoms, apimančioms visus valstybinės bibliografijos aspektus.

Valstybinės bibliografijos reikšmė: vartojimas ir vartotojai. Aptariama šiuolaikinės valstybinės bibliografijos misija, pateikiama išsami valstybinės bibliografijos vartotojų analizė, priežastys, dėl kurių jie kreipiasi į valstybinę bibliografiją, ir kreipimosi kontekstas. Išvardijami kiekvienai vartotojų grupei ir jų kontekstui keliami reikalavimai, taip suteikiant pagrindą tolesniems skyriams.

* *National Bibliographies in the Digital Age: Guidance and New Directions.*

Akcentuojami paieškos formulavimo (tipinės užklauso), bibliografinių ir autoritetinių duomenų pateikimo reikalavimai, taip pat, kai tai būtina, papildomas funkcionalumas.

Atrankos principai. Šiame skyriuje pateikiami atrankos principai, kurie turėtų padėti valstybinės bibliografijos tarnyboms nusistatyti atrankos kriterijus. Nėra kokio nors vieno atrankos principų rinkinio, kuris tiktų visoms valstybinės bibliografijos tarnyboms. Skyriuje aptariami įvairūs svarstyti kriterijai, loginis pagrindimas, į kurį būtina atsižvelgti, ir sunkumai, su kuriais susiduria kiekviena valstybinės bibliografijos tarnyba, pasitikdama atrankos kriterijų nustatymo iššūki.

Katalogavimas. Tradicinės katalogavimo praktikos, pagrįstos aukštos kvalifikacijos profesionalų atliekama turimų išteklių analize, neįmanoma išplėtoti taip, kad ją būtų galima taikyti visų žiniatinklio išteklių katalogavimui. Skaitmeninių priemonių bei formatų išplitimas kelia naujus iššūkius ir informacijos organizavimui, prieigos prie jos galimybės. Vartotojams nebeužtenka žinoti, kad koks nors išteklius egzistuoja; jie įprato gauti operatyvią prieigą prie jiems reikalingos informacijos. Dabartinėse IFLA rekomendacijose ir ankstesnėse gairėse akcentuojama būtinybė valstybinės bibliografijos tarnyboms visus išteklius traktuoti vienodai. Naujomis sąlygomis toks požiūris nebėra tvarus. Ateityje iškilus būtinumas laikytis diferencijuoto požiūrio, kuomet skirtingoms išteklių rūšims nustatomas atitinkamas katalogavimo lygmuo, atsižvelgiant į išteklių rūšį, su ištekliumi susietų metaduomenų lygmenį ir išteklių svarbą valstybinei bibliografijai.

Funkcionalumas ir sąsaja. Elektroninė valstybinė bibliografija yra svarbus informacijos išteklius įvairioms vartotojų grupėms skirtinguose kontekstuose, kaip jau buvo minėta ankstesniuose skyriuose. Sąsaja, kiek tai įmanoma, turi užtikrinti visą šioms vartotojų grupėms reikalingą funkcionalumą. Vartotojų grupių yra labai daug, ir akivaizdu, kad jų informaciniai poreikiai, kontekstai, taigi ir reikalavimai labai skiriasi. Analizuojami visų vartotojų grupių reikalavimai, susiję su sąsajomis, kreipties elementais, pateikimo formatais. Skyriuje yra skirsnis, skirtas funkcinio suderinamumo problemoms.

Valstybinės bibliografijos organizavimas ir valdymas. Šioje dokumento dalyje pateikiama bendra organizacinė valstybinės bibliografijos sudarymo apžvalga, skirta tiek veiklos patirtį turinčioms, tiek besikuriančioms valstybinės bibliografijos tarnyboms. Apžvelgiami teisiniai pagrindai, organizacinės alternatyvos ir galimi verslo modeliai.

[vairiose šalyse valstybinė bibliografija rengiama remiantis skirtingais organizaciniais pagrindais, o alternatyvių požiūrių apžvalga turėtų ypač sudominti naujai įsteigtas valstybinės bibliografijos tarnybas.

Bendradarbiavimas su leidėjais. Kai kurios valstybinės bibliografijos tarnybos jau yra užmezgusios ir sėkmingai plėtoja darbinis santykius su leidėjais. Tokio bendradarbiavimo privalumai yra didesnis operatyvumas (leidėjai nedelsdami pristato savo leidinių privalomuosius egzempliorius), keitimasis metaduomenimis ir daugkartinis jų naudojimas bei abipusė parama.

Žodynas, bibliografija ir naudingos nuorodos. Leidinio pabaigoje pateikiamas išsamus žodynas ir ilgas bibliografinis sąrašas, apimantis nuorodas į išteklius, kurie gali būti naudingi bet kuriai valstybinės bibliografijos tarnybai.

Dokumentas nėra nurodomojo pobūdžio: įvairiose šalyse bibliografinė apskaita labai skiriasi; vietiniams poreikiams įtaką gali daryti finansiniai, teisiniai ar praktinio pobūdžio sunkumai. Todėl pateikiama keliolika pasirinkimo variantų, kad atsižvelgiant į aplinkybes būtų galima pasirinkti taikymo ar įdiegimo lygmenį, taip pat pateikiami pavyzdžiai, iliustruojantys nuostatų, kuriomis vadovaujasi skirtingos valstybinės bibliografijos tarnybos, spektrą.

Tikslinė šio dokumento auditorija yra plati: pirmiausia jis skirtas naujos valstybinės bibliografijos steigėjams. Kita vertus šis dokumentas sudomins veiklos patirtį turinčių valstybinės bibliografijos tarnybų vadovus ir specialistus, siekiančius pasinaudoti naujų technologijų ir informavimo priemonių teikiama galimybėmis bei pasitikti jų keliamus iššūkius.

Keletą metų rengtas dokumentas 2008 m. buvo pateiktas pasaulinei peržiūrai, buvo gauta keletas pastabų. Buvo parengtas baigiamasis tekstas, ir dabar jau pasiektas paskutinis ir svarbiausias – publikavimo – etapas. Darbo grupė ir Bibliografijos sekcija tikisi, kad šios gairės bus naudingos daugeliui valstybinės bibliografijos tarnybų ir kitiems. Bibliografijos sekcija stebės, kaip naudojama šiuo dokumentu, rinks ir analizuos visus (tiek teigiamus, tiek neigiamus) atsiliepimus. Vėliau periodiškai rengs gairių peržiūras, kad jos neprarastų aktualumo, vertės ir išliktų naudingos.

Iš anglų kalbos vertė T. Auškalnis

Parengta pagal pranešimą, skaitytą 2009 m. Milane (Italija) vykusiame 75-ojoje IFLA konferencijoje.